

>> De vakantie is voorbij en de schoolbanken zitten vol. Hoe ging het er vroeger in de klas eigenlijk aan toe?

Raam, roos, neef, fik, gat, wiel, zes

Aap-noot-mies, of boom-roos-vis: de eerste woorden die je leert lezen zijn in de loop van de tijd nogal veranderd.

Mattheus B. Hoogeveen, een onderwijzer uit het Friese Stiens, bedacht rond 1894 het zogenaamde leesplankje: een plank met woorden die geschikt waren om het alfabet onder de knie te krijgen. Kinderen konden met losse letters de woorden vormen die bij de plaatjes hoorden.

Het allereerste leesplankje van Hoogeveen, dat verscheen in 1897, begon met de woorden raam-roos-neef. Critici vonden dit plankje 'een allerslordigst ding', maar van de tweede versie werden er toch drieduizend verkocht.

Moderner

Rond 1900 besloot de Groningse uitgever Wolters het plankje te moderniseren. De uitgever huurde illustrator Cornelis Jetses in om mooie plaatjes te tekenen, en liet twee bekende schoolmeesters een nieuwe woordenreeks verzinnen.

'Hoogeveens verbeterde leesplankje' was geboren, en vanaf 1910 leerden kinderen lezen met aap-noot-mies-wim-zus-jet. De uitgever verkocht ook een grote, klassikale leesplank (zoals die op de foto).

Voor leerlingen in Nederlands-Indië ontwikkel-

Leerlingen in Indië kregen jaap-gijs-dien

de Wolters trouwens weer een andere leesplank, met de woordenreeks jaap-gijs-dien-zus-boe.

Tussen 1958 en 1963 bedacht de Tilburgse frater Caesarius Mommers de opvolger van aap-noot-mies: boom-roos-vis-vuur, tegenwoordig veranderd in ik-maan-roos-vis-sok.

Voor meer informatie kun je terecht op www.leesplankje.com, waar ook de foto vandaan komt.

De pechvogel krijgt de plak

Naar school gaan in de zeventiende eeuw kon leiden tot lichamelijk letsel...

Kinderen uit de Republiek waren niet verplicht om naar school te gaan. Wie wel ging kon maar beter op zijn tellen passen, want schoolmeesters hechtten nogal aan discipline.

Zo moesten de leerlingen van de Noord-Hollandse schoolmeester Dirck Valcooch om zes uur 's ochtends binnen zijn, hun muts afnemen en de meester groeten. Verder moest alles in de klas 'stillekens' gebeuren.

Wie zich niet netjes ge-

droeg kon rekenen op straf, meestal met de plak of de roede. De plak, een ronde schijf aan een steel, was bedoeld voor een ferme tik op de hand. Met de roede, een bos wilgentakken, kreeg de lastige leerling op de billen.

Een leerling wist dat hij straf kreeg als de meester een watten vogel naar hem gooide: de zogenaamde 'pechvogel'.

'Datse bloeden'

Maar te hard slaan was niet de bedoeling. Valcooch adviseerde zijn collega's hun leerlingen niet zó hard te slaan 'datse bloeden.' En de Deurnse schoolmeester Willem van Esch geselde in 1698 de 'meysjens en kinderen' zo ernstig, dat het stadsbestuur juridische stappen overwoog.

Brrrr, wat een Brave Hendrik

'Wat ben jij een brave Hendrik' is geen compliment. Maar dat is niet altijd zo geweest.

Het zoete jongetje Hendrik werd in 1810 bedacht door de schrijver Nicolaas Anslin, een meester uit Haarlem. Anslin wilde met zijn boek *De Brave Hendrik* kinderen leren zich goed te gedragen.

Hendrik doet alles wat

er van hem verlangd wordt. Hij gaat opgewekt naar school, waar hij zich voorbeeldig gedraagt. Hij doet altijd zijn huiswerk, hij let goed op, en als andere kinderen tijdens de les praten 'dan verzoekt hij hun zulks niet te doen.' Met andere woorden: Hendrik is onuitstaanbaar.

Populair

Maar lezers waren weg van Hendrik. Het boekje – dat nog geen tien cent kostte – was zo populair, dat het tot 1880 zestig keer werd herdrukt. En in totaal werden er een half miljoen exemplaren van verkocht.

Volgens de beroemde schrijver en dichter Nico-

laas Beets leek Anslin trouwens wel een beetje op Hendrik. In 1818 schreef Beets: 'Nog zie ik den bedaarden man het huis mijns vaders binnenstappen... altijd denzelfde, altijd gelijkmoedig.'

Vanwege het succes schreef Anslin in 1811 een vervolg op Hendrik: *De brave Maria*. Maar Maria werd nooit zo populair als Hendrik. En aan het einde van de negentiende eeuw raakte ook die uit de mode. Niet de braverik, maar juist de wildebras werd toen het ideale kind.

Lees meer over opvoeding in Nederland in *Het verlangen naar opvoeden*, van Jeroen Dekker (Amsterdam 2006).

Weetje

'Brave Hendrik' is ook de naam van een zeldzame geneeskrachtige plant.